

Marija Stanonik

PRAVLJICA KOT FOLKLORNI ŽANR

Članek želi preveriti refleksije o pravljici kot folklornem žanru. Prvo pravljico v slovenščini je zapisal Primož Trubar. Toda kdaj se prvič pojavi njena opredelitev in kako se potem nadgrajuje vse do sodobnosti? Sem sodi tudi proces terminologizacije pojma. Od prvotno treh ali celo štirih pomenov leksema pravljica v začetku druge polovice 19. stoletja se njen pomen polagoma oži in terminološko utrdi. Ali to pomeni, da prej pravljica ni obstajala? Nikakor ne. Le drugače so jo poimenovali: basen/-m, marnja itn. Zgodovina njenega poimenovanja je izredno pisana, zato je postopek njenega spremljanja zelo zahteven.

The aim of the article is to verify reflections on fairy tale as a folk genre. The first fairy tale in Slovenian was written down by Primož Trubar. But when was it first classified and how was it upgraded until contemporary time? We are interested in the process of the Slovene terminologization of the notion of fairy tale. Arising from the three or even four meanings of the lexeme fairy tale in the beginning of the second half of the 19th century, the meaning of this expression has gradually narrowed and become terminologically fixed.

1 Terminološka in žanrska interferenca pravljice

Pravljice imamo danes za najvišji dosežek slovstvene folklore.

Vendar ni bilo zmeraj tako. Antika jih dolgo ni jemala resno. Ovid je menda zbral okroglo 250 pravljic, vendar klasična filologija ni bila naklonjena folklornim motivom in še sredi 20. stoletja nekateri od njenih strokovnjakov o folkloristiki in podobnem niso marali niti slišati.¹ V prepričanje, da naj bi bil Platonov dialog 'Phaidros' povod za razlaganje pravljic kot alegorij za razmerje med človekovo dušo in Platonovim Erosom, številni klasični filologi dvomijo, ker da se opira na minimalne skupne točke (Grošelj 1942 /1943/: 63).

Obstajajo pa šole, ki jih zelo cenijo, morda celo precenjujejo:

Narodi so bili otroci, ko so pravljice pesnili, zato pravljice ume le otroška duša. Pravljice so umotvori primitivne ljudske duše. V pravljice odeva ljudstvo svojo modrost in v njih rešuje svojo problematiko. Poleg tega jih moramo smatrati tudi kot literarni dokument ljudske tvornosti in besedne stvariteljnosti.²

¹ Mogoče je to vzrok, da Alojz Rebula, po študiju klasični filolog, tako rad spotika ob kaj, da je »folklor« s slabšalnim pomenom.

² S. V. Ocena Grimmovih pravljic, *Mladika* (Prevalje 1932), 192.

»Vsaka pripovedka (Sage) ima kako historično, *pravljica (Märchen) pa alegorično – mytično podlago*« (Sila 1885: 212, 213). Kdaj se prvič pojavi njena opredelitev in kako se nato dopolnjuje? Ali za slovanski kulturni krog to res lahko trdimo že za starodavni rokopis *Glagolita Clozianus*,³ kakor bi se dalo sklepati iz današnjega prevoda 911. vrstice »вѣтъскѣи мѣѣиѣоѣ (pravljjično). Prislov je do tod nepoznan, znan bi bil le koren »вѣтъ мѣѣоѣ (pravljjica)« (Kopitar 1995: VIII). Treba bo preveriti kontekst, ali je res primerno govoriti o pravljici. Ali ne gre za mit/bajko ali zgolj povedko?

Od prvotno polisemantičnega leksema pravljica v začetku druge polovice 19. stoletja se njen pomen polagoma oži in terminološko utrdi. Ali to pomeni, da prej pravljica ni obstajala? Nikakor ne. Le drugače so jo poimenovali: basen/-m, marinja (prim. Stanonik 2007: 301–322). Zgodovina njenega poimenovanja je izredno pisana, zato je postopek terminologizacije najbolj cenjenega folklornega žanra zelo zahteven.

1.1 Protestantizem

Register nekaterih besed ... na koncu Dalmatinove *Biblije* (1584: stran ni oštevilčena) navaja le glagol »pravi« (v rubriki: *kranjski*) in v isti vrsti »govori« (v rubriki: *slovenski, bezjački*). Primož Trubar za ljudstvo rabi pomanjševalnico: Slovenci na meji s Turki so kakor »*razkropljene ovčice*« (Rupel 1966: 168). Od divjih živali je njihov najhujši sovražnik volk, ki v pisanju slovenskih protestantov metaforizira različne človekove poniglavosti. Še najmanj nevaren je kot očiten sovražnik (Trubar 1975: 62). Bohorič z volkovi označuje nasprotja v človeku, to je abstraktne kategorije človekovih skušnjav: »*Mesu, svejt, vrag, zli skušnavci,*« [so] »*hudi ter dereči vuleji*« (Pogačnik 1976: 62). »Perglihe« zgolj na besedni in skladenjski – ravni še ne zmorejo samostojnega življenja kot posamezne enote slovstvene folklore.

Pripovedovanje kot akt ustnega ustvarjanja Trubar najpogosteje uvede z glagolom »*praviti*« (Rupel 1966: 94; Trubar 1975: 237), sam proces označi kot »*govorjene*«,⁴

³ Jernej Kopitar je leta 1836 izdal knjigo *Glagolita Clozianus*. To je star glagolski zbornik, rokopis iz 11. stoletja. Nastal je na podlagi prvotne predloge iz 9. stoletja. »V zborniku je razen prevodov iz spisov grških cerkvenih očetov ohranjen vsebinsko in oblikovno izredno močan izviren govor. Vsi znaki kažejo, da je duhovni oče tega govora sv. Metod. Govor strogo poučuje slovanske kneze in velikaše, naj dosledno po veri žive in skrbje, da bodo tudi njihovi podložniki spolnjevali krščanske zapovedi, zlasti glede družinskega življenja. /Strogi opomini knezom, naj skrbje za spolnjevanje krščanskih zapovedi glede družinskega življenja (proti razporokam in prešuštvu), prav zanimivo pojasnjujejo dopisovanje Kneza Koclja s papežem. Izvirni glagolski govor priča, da je Kocelj ravnal po strogem Metodovem naročilu. Kar smo imeli prej le za verjetno domnevo, je s tem govorom potrjeno kot zgodovinska resnica. Z druge strani pa ta govor potrjuje zvezo II. Brižinskega spomenika s Cirilovo in Metodovo dediščino« (Grivec 1943: 55).

⁴ P. Trubar, *Cerkovna ordnunga ...*, 237.

»pravlene«⁵ in njegov rezultat so »perpuvide«,⁶ in »zgodene«⁷ kot zgodovinski jezikovni različici za današnje pripovedi in zgodbe.

Trubar v okviru že znanega besedišča in perspektive dvoumja izbere tak oblikovalni postopek, da je njegov rezultat samostojna zgodba. Nastopi tisti znameniti trenutek, ko se iz jezika izvije »preprosta oblika« (Jollés 1929), ki sestoji iz samo dveh stavkov:

Mi, kir bomo ti lutrski inu te nove vere imenovani, moramo, *koker pravijo od te ovčice, kir je ozdolaj v potoku pila, je timu volku, kir je ozgoraj pil, vodo skalila*, tudi preslišati, de smo zepelavci, kecarji, ... / Le-timu obrečenu in obdolženu se mi v le-tih bukvicah s to risnico odgovorimo inu spričamo ... (Rupel 1966: 212).

To je (Ezopova!) basen, vendar je Trubar ne označi žanrsko, v sobesedilo jo uvede samó z glagolom »pravijo« (nedoločnik: praviti = pripovedovati).⁸

Trubar na drugem mestu omenja motiv lučk ponoči in ga kombinira z motivom lazečih rakov:

Ti eni pak farji inu mežnarji so tim živim rakom goreče voščene svičice perlepovali inu okuli tacih cerkov ponoči pustili laziti. Tu kedar so ti preprosti vidili, so verovali, da ti svetniki taku okuli te cerkve hodijo (Trubar 1975: 228).

V nasprotju s svojo navado Trubar tokrat ni konkreten, kje da se to dogaja. Saj res ni resničen dogodek niti ne gre za avtohton slovenski folklorni motiv. Pravljíčno zasnovan motiv prevare z raki je znan že iz 13. stoletja (Merhar 1960: 31–40). Že od začetka je pomenila »ljudski in predvsem meščanski odziv na tedanje razmere v cerkvi in na napredujočo vseobčo demoralizacijo duhovščine«.⁹ Trubar jo je izkoristil v protikatoliški polemiki. Čeprav se je njen namen pozabil, motiv o ukani z raki pa se je vpletel v pravljico o spretnem tatu – je ohranil nekaj kočljivosti v norčevanju na župnikov račun.¹⁰

Thesaurus polyglottus iz leta 1603 glagol »praviti« pojasnjuje s številnimi predvsem slovenskimi pa tudi nemškimi in latinskimi sopomenkami: povedati, rezhi, govoriti, sagen, reden; loquor, praviti, povedati, rezhi, govoriti, reden, sprechen, sagen; narro, po redi prauiti, Erzehlen, sagen; recito, po redi praviti, laut verlessen, erzehlen, že vsebuje tudi glagolnik pravljenje-a, v smislu narratio, praulenie, Erzehlung (Stabej 1977: 144).

1.2 Barok

Po dosedanjem védenju se samostalnik *pravljica* prvič pojavi v drugi od 66 kitic dolgi pripovedni pesmi (De S. Margaretha Virgine & Mart) v *Kalobškem rokopisu*

⁵ P. Trubar, *Cerkovna ordnunga*.

⁶ P. Trubar, *Tiga noviga testamenta ena dolga predgovor* 1557. M. Rupel, *Slovenski protestantski pisci* ..., 88.

⁷ M. Rupel, n. d., 218; glej tudi M. Rupel, *Slovenski protestantski pisci*, 459.

⁸ Od tod je sčasoma nastal samostalnik prav-ljica.

⁹ N. d., 31.

¹⁰ Marija Stanonik, *Slovenski protestanti in vprašanje slovstvene folklore*, *Razprave SAZU*, Razreda za filološke in literarne vede XI, Ljubljana 1987, 129.

iz leta 1651: »Am gre gruntne risnize, / Theotimus tu ie / pissal, *polhen prauice*, / Od fuede Margarethe (Legiša 1973: 56, 65).

Na splošno znano pravljico *Volk in sedem kozic*, le da je moralistično poan-tirana, spominja »basen« pri Janezu Svetokriškem o priliznjenem mačku, ki po daljšem prigovarjanju spelje iz gnezda razen ene vse mlade miši. Kljub temu da jim je po odhodu z doma stara zabičevala, naj se ne ganejo iz njega:

Mati pride nazaj, ter eno samo célo najde, katera je mater bugala. Zastopi, koku se je godilu, žalostna od začetka postane ali k zadnemu pravi: kumaj im je, dokler nej so hotele bugat, kir sim ih lepu vučila, nih škoda: »Taku se godi tem mladem, kadar n' hočejo svoje stariši bugat, in nih lepi nauk poslušat« (Svetokriški 1696 (1698): 78).

1.3 Razsvetljenstvo

Od terminoloških vprašanj zbuja pozornost predvsem pomensko prekrivanje med basnijo in pravljico. Pohlin v besediščnem delu slovnice iz leta 1783² razlaga basen kot *fabela – Fabel*, medtem ko Vodnik poučne zglede – naj gre za njegove lastne v verzih ali v prozi – imenuje »pravlovca«, pravljica. Dva prevoda Ezopovih basni končuje z besedami: »Ta pravlica vuči, de na dlani imamo zlate ... Ta pravlica kaže, da razvumen ki na vse pazi, nevarnosti srečno vijde.« (Vodnik 1970: 74, 75). Da je kanonizirano prvega slovenskega pesnika problem vznemirjal, se vidi iz Primičevega pisma z dne 11. febr. 1813, v katerem mu piše: »Basnja – ist hier nicht allgemein bekant. In Historija slišijo, drängt sich das j. in der Aussprache unwillkürlich von selbst auf – analysiren Sie nur dergl.« (Kidrič 1934: 168). Nemško-Slovenska branja (Primic 1813: 31) dvakrat navajajo »*Basnje ali Fabule v zvezanim ino prostim govoru*«. V pomenu, ki ga ima basen še danes, jo omenja tudi Jarnik (1814: 40, 72). Kakor koli že rešujemo to terminološko vprašanje, »basni so značilna literarna vrsta razsvetljenskega časa. Bolj ali manj so jo gojili skoraj vsi literati tega izrazito razumsko usmerjenega obdobja« (Barbarič 1966: 92).

Ostaja še odgovor na vprašanje, od kod Vodniku ime »pravljica« in kako se je razvijal njen pomen do današnjega, ki ga je tedaj, in še to le v nemščini, – gotovo pod vplivom dopisovalca Jakoba Grimma – poznal le Jernej Kopitar (prim. Vodnik 1970: 44, 164). Po trditvi Jožeta Koruze Valentinu Vodniku pravljica pomeni le basen. Pri Primicu takega enačaja ne moremo potegniti, saj loči na prvem mestu *Pravlice* (nemško *Erzählungen*) in nato sledijo že omenjene *Basnje ali Fabule* (v nemščini *Fabeln*). Ni mogoče brez tveganja presoditi, katera merila je upošteval za njuno razločevanje; zdi se, da so njegove »pravlice« blizu »pripovestim«. Saj tudi v rubriki *Pravlice* navaja življenjske napotke, le da so že razširjeni v zgodnico.¹¹ Kljub temu da je osamosvojena od basni, Primičeva pravljica ni brez pedagoškega prsta in da je bil v obdobju razsvetljenstva njen tak pomen splošen, morebiti dokazuje tretji primer. V prevodu Castijeve *Mačke Žiga Zois*, podobno kot Primic, skupaj s pravljico omenja tudi »*prgodbo*« [= dogodek]: »Tako gre svet naprej, to dobro veš, / ak ti stare prgodbo preložiš: / En dobri svet vam ta pravlivka izlaga.« (Gspan 1969: 139).

¹¹ Prim.: *Kako je treba pokoren biti. Postrežljivost ino Prijaznost nam perdobi Lubezen drugih ludi. Dva neenaka Brata (Poslušajte, otroci, eno zamerkovanja vredno pergodbo (historijo) od dveh neenakih bratu* (Primiz 1813: 7, 9, 12, 16, 20).

Zaradi prigid (»prgodba«, »pergodba«) ima pravljica tedaj še marsikaj skupnega s *h/istorijo* (prim. Pohlin 1789: 375, 413, 414). Primiz (1813: 74) še piše *historija*, katere nauk izhaja iz življenja samega.

Nasproti življenjskim zgodbam posameznikov (dva brata!) ali skupnosti (stari Slovani!) so fiktivne ubeseditve, seveda tudi z naukom – saj je čas razsvetljenstva! – toda obstajajo le na ravni jezika. Kaj loči *h/istorijo* in pravljico v razsvetljenstvu? Za Primica so pravljice *Erzählungen*, Janez Debevec je svojo knjižico pojasnil sorodno: *Kleine Erzählungen* je nemški naslov za slovenska *Kratka perpuviduvanja* (Kidrič 1934: 53, 55).¹² Izmišljene reči razsvetljencem nič ne veljajo! O bazilisku Pohlin piše: »Cela leta perpovedba je ena otročja marna« (Pohlin 1789: 324). Tako si je lažje razložiti, kaj pomeni Primicu *Marnja od koze* (1813: 36). Ne nekaj zgodljivega, ampak kar se le pripoveduje. Vendar pa je ta »marnja« sprejeta med »basnje«, saj ima na koncu še izrêčen klic: »Otroci dobro zastopite / Te nauk k' sercu si vzemite: / Dostkrat 'z enga samga dneva / pride rada dolga rêva.«

1.4 Romantika

V Kranjski Čbelici se »pravljica« pojavi dvakrat. France Prešeren v III. zvezku (184?: 23) objavi puščico *Pravljicarjem*. Dr. T-k. pa leta 1833 napove: »*Pravlico* povedal bom nove poštave: / Enkrat je bil zefar prebrifane glave; / Opat je tud' bil, mosh mogozhen takrat, / Al fshkoda, ovzhar je bolj svit bil k' opat.«¹³

Prešernov sobesednik Emil Korytko v nemških člankih in osnutkih za vprašalnice, ki naj bi bila v pomoč morebitnim sodelavcem, omenja tudi pravljice (Novak 1972: 110).

Slomšek je s počitniških potovanj ohranil nekaj pripovedi v nemščini, ker so bili njegovi potopisi namenjeni ravnateljju škofijske pisarne. Leta 1834 je zapisal »*pravljico*« o Konjiški gori. Po današnjih opredelitvah je to povedka, morda legenda (Novak 1972: 110).

Matevž Ravnikar-Poženčan je z zapisi pesmi zalagal Korytko in Vraza. V treh zvezkih pa je že tudi nekaj folklornih pripovedi, zaradi katerih si šele danes pridobiva sloves najpomembnejšega in prvega zbiralca slovenskih pravljic in povedk v obdobju romantike.¹⁴ Na koncu II. zvezka jih je, v metelčici, zapisal šest in jih naslovil *Pravlice*.¹⁵ V tretji zvezek je Ravnikar-Poženčan zapisal oštevilčeno sedem novih pripovedi, vmes dve pesmi, sledi brez številčenja še sedem pripovedi, ki jih v kazalu označuje za *pravljice* (*Pravlice/Märchen*). Enajsti zvezek ima zgolj nemški naslov *Krainische Volksmärchen u. Sagen*.¹⁶ Iz vzporednega slovenskega

¹² Ker gre za delce z vzgojnim ciljem, ga je jemati – v razsvetljskem duhu – za pozitivno, četudi gre za »perpuviduvanja«; ko pa bi šlo za kaj takega »od strahov«, »od duhov«, bi dobilo negativno oceno (Debevec 1808: 95).

¹³ Dr. T-k, »To balado, katero je Bürger is ftare pripovedi "King John and the Abbot of Conterbury" vsel, je she tudi V. St.** K. preflovenil ino v' leti 1828 v Terfti na fvitlubo dal.« *Krajnska Zhbeliza*, Zheterte bukvice, Ljubljana 1833, 39.

¹⁴ Glej članek v *Slovenskem biografskem leksikonu*, 48–52. Prim. M. Stanonik (ur.), *Poženčanove pravljice*, Radovljica 2000.

¹⁵ Matevž Ravnikar-Poženčan, zvezek II, *Stare medljudne pesmi, zložene pred 19. stoletjem*, Rokopisni oddelek NUK, MS 483, 38. sl.

¹⁶ M. Ravnikar-Poženčan, Zvezek XI, Rokopisni oddelek NUK, Ljubljana MS 483, 486 sl.

in nemškega naslavljanja se dá sklepati, da se je Ravnikar-Poženčan žanrsko zgle- doval v germanski (nemški) filologiji. Pri njem se basem/-n ne pojavlja več in s pravljico terminologizira prav določeno vrsto folklorne pripovedi. Toda ta njegov dosežek se ni posplošil, ker so ostale njegove pravljice v rokopisu, zato je obdobje realizma v tej zvezi še vedno terminološko in žanrsko nedosledno.

1.5 Realizem

Omenjena ohlapnost ne moti očeta slovenske proze: »Te povesti ali pravljice – kakor kdo raje govori –« (Levstik 1954: 310), saj mu ni šlo za znanstveno eksakt- nost. Žanrsko poimenovanje je tedaj na splošno delalo težave. Od tod raznovrstni pomeni za današnjo terminologizirano pravljico. Tukajšnja razvrstitev gradiva upošteva današnja žanrska merila.

a) Pripoved na splošno

Pogosta je nedoslednost v žanrskem poimenovanju, saj pod naslovom »Pohorske pripovedke v slov. bistriški okolici« avtor začenja: »Mnogo pravljic si pripoveduje prosto ljudstvo o Rojenicah« (*Kmetijske in rokodelske novice* 1864: 227). Nekaj drugega je pravljica v pomenu čiste domišljije ali »pravljica« v smislu pobožnega s/poročila: Pod lipo se zberejo kmetje, ker jih skrbi huda suša. Po priprošnji kmalu dežuje (Varl 1856: 298).

Na veliko nedeljo pa [...] so verno ljudstvo z eno ali drugo primerno in *kratkočasno povestjo* razveselili in jo z koristnim naukom vred v serce (in spomin poslušalcev vtisnili, in taki govor ali pridigo so *velikonočno pravljico* imenovali. Naj tudi letošnje Drobotnice zdaj za kratek čas '*velikonočno pravlico*'¹⁷ povejo.«¹⁸ Pravljica tu pomeni poljubno pripoved in nikakor ne pravljico v današnjem pomenu, temveč prej povedko ali celo legendo.¹⁹ Prim. še: Menih zamaknjen posluša rajsko ptico in misli da le nekaj ur, toda v resnici je preteklo »tavžent let«. »*Ta pravlica*« je s Koroške. Nekdo je v izposojeni izvod dopisal: »Tudi po Kranjskem je znana ta *pravljica*. Slišal sem jo kot majceno dete doma nekako l.[eta] 1835–38.« (Majar 1856: 212–213). *Právca – Märchen/Erzählung*, pravljica /sploh po Goriškem), na Cerkljanskem pravijo pràjercà (Štrekelj 1894: 31). Noben od navedenih primerov po današnjih merilih ni pravljica, ki tu označuje kvečjemu pripoved na splošno in ne specifičnega proznega folklornega žanra. Kot da uporabniki leksema tedaj še niso bili seznanjeni z njegovo terminološko funkcijo.

¹⁷ Nekdaj so v postnem času pridigarji pred veliko nočjo imeli posebne postne govore ali »celo resne in ojstre pridige«: govorili so o Kristusovem trpljenju, ki se ponovi z vsakim smrtnim grehom, o odlaganju pokore, smrti, sodbi, peklju in drugih bolečih resnicah, da bi poslušavce ganili, pretresli in jih pripeljali k spokornosti. Na velikonočno nedeljo so svoje resne in ostre govore končali in verno ljudstvo razveselili s primerno in kratkočasno povestjo in jo s koristnim naukom vred vtisnili srce in spomin poslušavcev. Tak govor / pridigo so imenovali »velikonočno pravljico« (Smolej 1858: 163).

¹⁸ M. Smolej, Velikonočna pravljica (Prosto poleg nemškega), *Drobotnice* 16 (Marburg [= Mari- bor 1862), 163–164.

¹⁹ To se vidi tudi iz prevoda »*Erzählungen (Povesti)*« Prim. *Jezičnik* 1887: 1–2.

O nedeljah so hodili vaščani – in morda še zdaj hodijo – na Skalo in amo so si *pravili pravlice in prigodbe* nekdanjih časov« (Kuk 1855: 237–244). Tudi Josip Jurčič pravljice še ne precizira, čeprav mu je izraz domač: »Le *pravljica* prosta – le ta ne molči, / *Le pravljica* prosta – junaka slavi« (*Slovenski glasnik* 1864: 197). Hkrati mu pomeni povedko in pravljico ali pripoved na splošno:

V starih časih je stalo na kraji zdanjega Virja veliko mesto [...]. Tako govori *pravljica* med starimi možki[mi]. Kdor pozna naše ljudstvo in ve, kako redke so take in enake pripovedi, kako težko se naleti v narodovih ustih na kako lastno ime iz starega časa, mora se čuditi in nehote bode *pravljici* več zgodovine prisodil, kakor je dostikrat ima (Jurčič 1866: 139).

Posebno jo rad navezuje na zgodovino. V teh primerih pravljica pomeni to, kar danes zgodovinska povedka: »vsak kraj ima svojo pravljico« in priporoča literarno obdelovati »francoski čas, boj/e/ med krščanstvom in poganstvom, *posamezne pravljice* imenitnejših krajev, gradov, zgodovin/o/ poglavitnih mest« (Jurčič 1866: 66–67), iz česar se lepo vidi, da mu pravljica pomeni kaj zgodovinskega.

V realizmu pravljice pogosto omenjajo poleg drugih žanrov slovstvene folklore: »narodne pesmi, *pravljice*, pripovedi, uganjke, vraže, zagovarjanja, pregovor/i/« (prim. Rutar 1879: 138), še pogosteje so par povedkam²⁰ ali celo legendam.²¹ Večja žanrska ozaveščenost se kaže, kadar so v kazalu naštetih različni žanri: *Perpovedke, pravljice, prilike* itd.²² Epiške indske *pripovedke in pravljice* (Glaser 1883: 36–38, 94–97, 152–153, 256–257, 314–315, 360–361, 408–409; *Kres* 4, Celovec 1884, 91–93, 309–310). Obstajajo primeri s poudarkom na folklorni snovi, pač v tedanji terminologiji: *Narodna pravlica (Kmetijske in rokodelske novice* 1858: 4). Mnogo vraž nam ohranjajo *slovenske narodne pravlice*« (Rešek 1860: 98).

Iz številnih primerov, ki jih navaja zgodovina slovenske slovstvene folklore (Stanonik 2009) se vidi metamorfoza žanrske terminologije od srede 19. stoletja do danes. Današnji slovstveni folkloristiki, in literarni vedi sploh, pravljice pomenijo čisto nekaj drugega kot v naslednjih primerih, ko se uporabljajo v smislu razlagalnih povedk: »*Pravljice* večkrat govore o kakem lepem kraju (*Popotnik* 1883: 349), ki je bil pokončan ali uničen zaradi neprimernega življenja njegovih prebivalcev.« »Kakor nam zgodovina slika Hune neusmiljene in krute, posebno pa nasladne in mesene, take nam je ohranila *naša pravljica* pod imenom Pesoglavcev« (Jurčič 1865: 161).

b) *Bajka*

Iz številnih primerov, ki jih navaja zgodovina slovenske slovstvene folklore (Stanonik 2009) se vidi metamorfoza žanrske terminologije od srede 19. stoletja do danes. Današnji slovstveni folkloristiki, in literarni vedi sploh, pravljice pomenijo čisto nekaj drugega kot v naslednjih primerih, ko se uporabljajo v smislu razlagalnih povedk: »*Pravljice* večkrat govore o kakem lepem kraju (*Popotnik* 1883: 349), ki je bil pokončan ali uničen zaradi neprimernega življenja njegovih prebivalcev.«

²⁰ Ali se z njimi celo prekrivajo: »Gotovo je, da naše *pravljice* o pozoji imajo mythologiško-symbolični pomen (prim. Rutar 1885: 41–45, 137–147, 122–131, 192–204, 289–299).

²¹ Za župno in romarsko cerkev sv. Duha *pravljica* trdi, da so pastirji blizu nje mnogokrat videli na neki pečini belega golobčka. Kmečki romarji iz nemških pokrajin si odkrhujejo od nje koščke »svetega kamna« ter potresajo na njive za boljšo rast (Šegula 1895: 186).

²² Kazalo, *Besednik* 6 (Celovec 1874).

c) *Antični mit*

Nasproti temu je ožje pojmovanje pravljice v pomenu današnje bajke, mita. Prim.: »Prelepi kraj je zgodaj vabil ljudi na-se, in *pravljica govori*, da je še v poganskih časih na otoku stal tempelj nekega božanstva« (*Kmetijske in rokodelske novice* 1858: 339).

Zdi se, da so tedaj skušali pravljico navezovati predvsem na antično mitologijo, saj se v »znani *pravljici* Demoklesov meč izkaže: »Nikakor srečen ni, / u strahu kdor živi« (*Jezičnik* 1879: 8). »K/o so razcvetle vednosti v srednjem veku in je Evropa začela gojiti stara klasična jezika, nastopile so tudi *stare pravljice* pot okoli zemlje. V sr. veku so si pripovedovali o starih grških pesnikih ter začeli starino grško rabiti v krščanskem smislu. Tedaj so širili *pravljico o Oedipu*, popačeno ali popravljenno, kakor so mislili« (Hubad 1881: 277–279). Podobne so spesnena »*Pravlica od stvaritve sveta*« (*Kmetijske in rokodelske novice* 1850: 1), »*vražne pravlice*« (*Kmetijske in rokodelske novice* 1854: 315) in Zgodovinopisne in *pravljice čine črtice* / o starodavnih Indijanih in o njihovej omiki (*Kmetijske in rokodelske novice* 1870: 143, 151).

Da je vsaj del publicistike v začetku realizma pravljico dojemal kot del mitološke terminologije (Mulec 1858: 253–254), priča Peter Hicinger, ki dela reklamo za zbirčico *Izdane gospodične in druge basni*: »Skoraj pri vsakem podertem gradu je kaka posebna *pravlica* doma, zlasti se sliši od izdanih gospodičinj. Od take se govori tudi pri Hudem gradu pred Teržičem.« Stavek je iztrgan iz odlomka, ki mimogrede pojasni basen v mitološki luči: »Ko sem bil še otrok, sem marsiktero *basnoslovsko pripoved (historijo)* slišal iz očetovih in materinih ust; zdaj mi gre v misel, da bi se ktera taka *pripoved* tudi smela pridružiti drugim, ki so jih *Novice* že oznanile.²³

Da je tisti čas pravljica res sodila v mitologijo, prepričljivo dokazuje tehten članek o njenem nastanku: »Pesništvo – tj. besedna umetnost – se je razvilo in osnovalo iz basnoslovja.« »Dokler je bilo v obliki *basnoslovja*, bilo je sirota in nerazvito, neolikano in spremenljivo.« *Pravljice* so res nastale »s pomočjo jasnega uma in zdrave pameti«, toda spremembam in kvarjenju so bile podvržene, ker jih vsi poslušalci niso dobro razumeli in pri pripovedovanju naprej marsikaj pozabili, predelali ali »prijadali sami po svoji pameti in volji«. Množile in širile so se, spreminjale in pačile in pomešale z zgodovinskimi dejstvi. Nastajala je mešanica, ki je ni bil nihče popolnoma sposoben razumeti in pojasniti.

Tako se je množilo *basnoslovje*, tako narašalo dobro in slabo, lepo in ostudno, dokler se ni spremenilo in povzdignilo v lepo umetnijo, ki je izobčila vse, kar je bilo neprimerne, nespametnega ali celo nesnažnega in pravi umetniji nasprotnega. /.../ Ljudstvo, ki ni sprejelo basnoslovja od svojih prednikov, si ga je samo osnovalo in ni ga naroda na zemlji, ki bi ne imel nikakoršnih *pravljic* iz poprejšnjih starodavnih časov (*Učiteljski tovariš* 1866: 70, 71, 72, 73).

c) *Povedka*

Ivan Tušek je še kot dunajski študent v letih od 1856 do 1859 v *Novicah* in *Slovenskem Glasniku* objavljaj »pripovedke z Martinj Vrha«. Že iz njihovih naslo-

²³ Hicinger, tudi nekaj iz slovenskega basnoslovja, *Kmetijske in rokodelske novice* 16 (1858), 269.

vov se vidi, da gre za precej raznorodne pripovedi: od čistih pravljic prek bolj ali manj pravljličnih zgodb o kačah in bajk o rojenicah, povodnem in divjem možu do 'grozljivke' o glodežu in na koncu do šaljivih povedk (Tušek 1986).

Še enkrat je treba opozoriti na resne težave v navzkrižnem poimenovanju pravljica za besedila, ki so po današnjih merilih povedke. V resnici zgodovinska povedka *Devinski grad* je poimenovana kot »pravljica« (*Besednik* 1876: 171, 172). Nihanje med pravljico in »pripovedko« je razbrati iz dejstva, da je zgodba s podnaslovom *Narodna pravljica* v Kazalu uvrščena med Pripovedke (Jurčič 1865: 239–240).

Mariborski Popotnik je celo leto (1883: 29–30) objavljal *Pravljice iz Slovenj-graškega okraja*. Toda tudi tedaj žanrsko poimenovanje še ni bilo zanesljivo. O tem med drugim pričajo »pravljice o copernicah v Središči« (*Kres* 1885: 572–575). Če gre za coprnice, in to v znanem kraju, seveda niso pravljice, kvečjemu povedke, celo bajke. »*Pravljica* pripoveduje, da je stal trg v starodavnih časih bolj tja proti Martinjaku« (Likar 1863: 154–155). Dekle, ki si želi v zakon, ji v ta namen rabi vodna daritev, »ktero nekdanja *stara ljudska pravljica* priporoča in potrjuje« (*Besednik* 1869: 99–100). Kjer na Krnu cvetijo posebne rože, je najti zlato. »Tako se v *pravljicah* zrcali ljudsko mišljenje; v njih je izražen spomin izgubljenega raja /.../. Večkrat se v *pravljicah* zgodi, da zakleti še ni odrešen, navadno le po krivdi človeka, ki bi imel rešiti 'zaplantanega'« (*Slovan* 1884: 325–327). Že iz teh nekaj primerov se vidi, da v drugi polovici 19. stoletja pravljica še ni bila pojmovno in terminološko precizirana.

č) Pripovedna pesem

Besedilo *Praznik posvečuj* Josip Jurčič podnaslavlja: narodna pravljica. S tem se je mogoče strinjati le, če se pravljico razume kot pripoved na splošno. Sicer je po današnjih merilih besedilo prej legendna in aitiološka povedka, in še to v verzih. To pomeni, da bi bila zanjo upravičena kaka pesemska žanrska opredelitev, na primer pripovedna pesem (Jurčič 1865: 11). Tudi pripovedna pesem o bojih s Turki je za Jurčiča pravljica: »*Le pravljica prosta* – le ta ne molči, / *Le pravljica prosta* – junaka slavi. (Jurčič 1864: 197). Pravljice v verzih so sorazmerno pogoste; med njimi je ena, sestavljena iz okrog dvesto verzov: »*Pravljico* vam povem.« (*Besednik* 1878: 14–16). »Edini dol« je upesnjena »*gorenska pravlica*« (Valjavec 1848: 29), enako »*Zaperta smert (Pravlica)*« (*Kmetijske in rokodelske novice* 1854: 208) in Funtkova *Najlepša pravljica*: »Očetova beseda ... /... // Nezabni glasi iz otroških let. Ta leta brez skrbi, bridkosti, boja, / O, ta – *pravljica* so najlepša moja!« (Funtek 1889).

Ali so jih avtorji razumeli v smislu pripovednih pesmi? Andrej Likar v *Novicah* objavlja verzificirano razlagalno »povedko« *S. Magdalena na Gori*, »kako čud-ovito je kristjane na njej Božja moč rešila hudega Turka, na kar še spominja njeno nemško ime Čud-enberg« (Marn 1879: 63). Vojteh Kurnik (1855: 109–110) je sorazmerno dolgo pripovedno pesem *Posavski mlinar* podnaslovil Narodna pripoved. A.[nton] M.[edved] je *Veroniko z Malega Grada* upesnil po kamniški povedki. (*Dom in svet* 1888: 190). »Mimičina pravljica« v verzih je v resnici pripovedna pesem (*Angelček* 1900: 38).

Skupna lastnost vseh navedenih in drugih takih primerov je, da imajo epsko verzno strukturo in kompozicijo. Glede na izkušnjo Prešernove lirike je mogoče,

da so avtorji s svojimi podnaslovi želeli poudariti, da je njihovo ustvarjanje v vezani besedi drugačno in se nikakor ne nameravajo kosati z vrhunskim slovenskim pesnikom.

Temu nasproti je vredna premisleka ugotovitev Milka Matičetovega:

Vse, kar se ne poje, ampak se pripoveduje nevezano, Rezijani imenujejo 'právica'. Če bi radi videli, da bi jim kdo pripovedoval, ga nagovarjajo pol za šalo pol zares: *Pravi, pravi právico, / magari to, kak uk je snidal kravico!* (Matičetov 1968: 213).

d) Šaljivka

Mogoče se je do definicije pravljice v tem času dokopati na način primerjave: »Želim vam vstreči, predragi gospodje šolski, ako vam nekoljko nauka za šolo pokažem, ino nekaj *resničnih prigodb, pa malo pravlic* zravno povem« (Slomšek 1846: 8). So potemtakem pravljice nasprotje resničnosti? Takemu gledanju se pridružuje opredelitev pravljice v smislu govornice: »*Pravljica brez glave* se je bila poslednje dni razširila okrog, da so misijonarju Pircu na morji zavdali« (*Zgodnja Danica* 1864: 125). V znanstvenem članku je pravljica očitek za neresničnost. Poročila o turških bojih v 15. in 16. stoletju doživijo kritiko, da so 'to pravljice', »kterih se ne manjka pri Valvazoru (Parapat 1871: 32, 33).

Vsekakor pomenijo kaj vedrega, kar nakazujeta naslov in pojasnilo: Slovenske *humoreske / Po narodnih pravlicah* (Dragan 1858: 21–22, 69–70, 109–110, 141–142).

Pravljice so v 19. stoletju torej lahko »kratkočasne«, »prazne«, »neslane«. Preteklost je polna »*praznih pravljic* in vraž, celo pametni možaki niso prosti takih neumnost« (Šubic 1859: 49). Fran Erjavec, neprekosljiv opisovalec živali, se netopirju ljubeče posveti in obžaluje, da se o njem »pripoveduje toliko – največ prav *neslanih – pravljic*« (E.[rjavec] 1869: 43). Temu nemara pritrjuje Koledarček Slovenski za prestopno leto 1856 s člankom »*Pravlice* iz življenja smešnega kraljevega svetovavca Jana Klenovskega« (Marn 1882: 26).

Široko pomensko paleto dopolnjuje Bleiweissov komentar, v katerem slikovito razkriva tegobe urednika, kako ustreči pričakovanjem bralcev: »ta hoče le kaj bolj učenega, uni pa je ves zveličan, če more *narodne pravljice* brati« (Marn 1882: 32). Ali mu pomenijo zgolj vedro folklorno pripoved na splošno. Bistvena razsežnost pravljice je varljivost, domišljija:

Pravljica le čarôbno se glaseča, / Nam um mameča in srce dražeča, / Prikazen zračna, krasna, pestrosojna, / A bliskoma se v prazni nič gubeča – / To zemlje sreča je! Na zemlji biva / Pač sreče le odsev, ne stalna sreča.²⁴

Se ta smer poimenovanja bliža današnjemu pojmovanju pravljice?

V takem pomenu, celo satiričnem, kar pomeni, da po njegovo nikakor ne more veljati, torej v smislu »govornice« navaja pravljice Janez Bleiweiss: Pripoveduje se, od mene in pisalo se je že tudi, da hodim po Slovenskem čitavnice instalirat. Pa kaj se je že vse pisalo! Saj je prav zdaj čas za *take pravlice in fabule* (*Kmetijske in rokodelske novice* 1863: 275). Podobno slabšalno uporabi izraz Janez Trdina, ko govori o pogubnem branju neke Lojze: »Zdaj spoznava *laž in nesrečo teh pravlic*«²⁵

²⁴ Simon Gregorčič, *Poezije*, Družba sv. Mohorja, Celovec 1908, 53.

²⁵ Janez Trdina, *Podobe prednikov*, I, Ljubljana 1987, 185.

Iz žanrskih opredelitev se vidi ravno nasprotna praksa, kakršna obstaja danes. To, kar je za današnjo slovstveno folkloristiko pravljica, je v gradivu iz realističnega obdobja večinoma označeno kot pri/povedka (Ogrinec 1872: 31–32) ali celo pripoved; in kar je danes povedka, je bila tedaj pravljica. (*Besednik* 1875: 31; *Jezičnik* 1887: 45). Vendar to ni zmeraj in dosledno. »*Dežela brez pravljič je* [kakor] *vertec brez cvetlic*« (Kovačič 1863: 211–218). V navedenih primerih pravljica nedvomno pridobiva estetsko razsežnost.

e) *Pravljica*

Josip Jurčič leta 1865 v spisu *O slovenskih narodnih pripovedih in pravljičah* razlaga nastanek obeh poglobitvinih proznih žanrov slovstvene folklorne kot odgovor na razvijajočo se domišljijo in um doraščajočega otroka: ko se ta z vedno novimi »zakaj« obrača na starejše, ti, sami premalo poučeni nočejo priznati svoje nevednosti in mu odgovarjajo s povedkami in pravljičami. Kako se ločita med seboj? Natančno ju je težko raz-ločiti. Bistvo pravljice je »v poetični lepoti in sestavi, medtem ko ima povedka »zgodovinsko podlago« (Jurčič 1865: 161).

Bratoma Grimm sorodno načelno opredelitev šolske predstavitve vedno znova obujajo (Grafenauer 1952: 47), čeprav je v konkretnih primerih meja med povedko in pravljico veliko bolj gibka in negotova.²⁶ Poleg njene zgodovinske razsežnosti je očitna njena umetniška plat. Poudarjena je v Jurčičevi apologetski drži do dveh poglobitvinih vrst prozne folklorne, ki ju konkretno obravnava (povedka, pravljica) in do tovrstnega ustvarjanja sploh, ko njegove izdelke poimenuje: »poetični izdelki prostega narodovega uma« (Jurčič 1865: 162). Josip Jurčič prisoja poetični funkciji slovstvene folklorne enako težo, morda še večjo, kakor ji jo daje za njeno znanstveno vlogo. Nasprotno je Josipu Ogrincu veliko več do tehtnega presojanja in interpretiranja naravnih in drugih pojavov kakor za poetično razsežnost folklornih pojavov.

1.6 Moderna

V obdobju moderne se poljubnost termina »pravljica« še kar nadaljuje. Karel Štrekelj (1894: 31) jo uporabi še v Jurčičevem pomenu zgodovinske oz. razlagalne povedke:

Pravljica pripoveduje namreč, da sta dva slovenska janičarja iz Kanalske doline (Ročinaj) po velikem poboju zopet utekla domu ter prinesla sabo puško, v puški pa krompir. To rastlino sta imenovala turka, ker je bila prinesena s Turškega (Vrh nad Kanalom).

Otrokom namenjen mesečnik *Vrtec* je začel leta 1896 objavljati okrajšane pripovedi, večkrat imenovane tudi »pravljice«, čeprav gre za današnje pojmovane povedke, npr. o nastanku Blejskega jezera, zgodovine o odkritju živega srebra v Idriji, o Erazmu Predjamskem, Herbertu Turjaškem, bitki pri Sisku, J. V. Valvazorju, Pegamu in Lambergarju. Včasih se zdi, da gre za le za obnovo ustreznih

²⁶ Prim. M. Stanonik, Vprašanje realizma v slovenski folklorni pripovedi, *Obdobje realizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi* (Obdobja 3), Filozofska fakulteta, Ljubljana 1982, 519–533.

pesmi in da rubrika (Iz mojega spisovnika) nima jasne zasnove (Maier 1896: 79, 95, 111, 144, 160, 175, 191).

Zastavlja se vprašanje, ali jih gre jemati kot prispevek k opusu slovstvene folklore ali gre za redigirane zgodbe iz raznih starejših ne/objavljenih zbirk. To bi dognala temeljita primerjalna študija gradiva, tokrat pa le nekaj nastavkov zanjo. *Pravljico o palčku* smo še odkrili na terenu in ena od možnosti je, da je k njeni tradiciji pripomogla prav objava v *Vrtcu* (1900: 4–7), lahko pa se je ohranila med ljudmi popolnoma mimo njega. Pripovedi *Zakaj ima zajec kratek rep* in *Zakaj črti medved lisico* (*Vrtec* 1900: 22–23) odpirata vprašanje, ali je to razlagalna povedka ali živalska pravljica. Presenetljiv je tudi naslov *Pravljica o kralju Matjažu* (*Vrtec* 1900: 37–38). V tem času pravljica še zmeraj pomeni tudi pripoved na splošno, zato ni nujno, da to pomeni pravljico v današnjem smislu.

Ivan Koštial je prvi terminološko in žanrsko občutljiv. V oceni na novo izdanih *Narodnih pripovedk v Soških planinah* pribije, da zbirka zajema v resnici pravljice in nikakor »pripovedke« iz Vrsnega, Kobarida, Livka in Beneške Slovenije« (Koštial 1911: 447). Še za časa Avstro-Ogrske, leta 1912, je izšla v nemščini zbirka *Sagenkreis der Poštela*. Res se nanaša na slovensko ozemlje, toda pripravil jo je na Pohorju živeči Nemeč Paul Schlosser. V ocenah o njej prihaja do žanrske interference, tj. mešanja med pravljico in povedko.

Josip Marn je bil s tukajšnjo problematiko svetovljansko razgledan. Navedek dokazuje, da je trditev o slovenskem zamudništvu pogosto le škodljiv literarno-zgodovinski stereotip. Če Marn že leta 1890 pozna ime [Altke] Moe, pomeni, da je bil na tekočem z utemeljiteljem znanstvene slovstvene folkloristike:

Med sedanjimi evropskimi narodi slovje škandinavske in slovanske (posebno ruske in srbske) narodne pravljice, in pridni možje so jih z velikim trudom nabirali po narodu, postavim: Vuk srbske; brata Grimm nemške, Asbjörsen in Moe²⁷ škandinavske. Tudi umetna poezija se je lotila tega zaklada in posebno lepe so pravljice danskega pesnika Andersena (*Jezičnik* 1890: 49).

Če bi bilo Dragotinu Ketteju dano živeti, bi lahko postal slovenski Andersen. Kot Siluška je (1896: 133–136) objavil avtorsko poetično socialno pravljico o šivilji in škarjicah.

1.7 Ekspresionizem

Joža Glonar je bil nad *Pravljicami* (1911) Frana Milčinskega presenetljivo vzhičen, medtem ko Oton Župančič in Ivan Pregelj takega navdušenje z njim ne delita. Zakaj se ni Milčinski »lotil narodnih pravljic samih ter jih priredil za deco«, ampak je prelival v prozo »narodne pesmi«. /.../ Zakaj ne bi srebal naša mladina napoja narodne pesmi naše iz čistega pristnega vrela, mi ni jasno« (Župančič 1911: 205–206). V oceni Milčinskega *Kralja Mataja* (1917), ki je pravzaprav dopolnjena prva izdaja *Pravljic*, se Ivan Pregelj strinja z Župančičem, saj opozori na njihov žanrski sinkretizem in anahronizem.

Joža Lovrenčič je leta 1921 izdal upesnjene *Gorske pravljice*. Opraviti imamo torej z ravno nasprotnim načinom literariziranja, kot ga je ubral Fran Milčinski.

²⁷ Altke Moe je bil prvi profesor za danes imenovano slovstveno folkloro v Oslu, leta 1890.

Slovenski pripovedovalci in pripovedovalke si nadevajo ime pravljíčarji / pravljíčarke tudi za pripovedovanje zgodb, ki niso pravljíce. Tu je predlog za primernejši termin, saj Pavel Karlin ob Andersenu govori, kako mu »slovenski *pravljíčarji* in *zgodbarji*« ne sledijo (*Ljubljanski zvon* 1924: 189).

1.8 Socialni realizem

Ivan Pregelj (1936) v literarnoteoretičnem priročniku ne prezre folklornih žanrov. Po opredelitvi temeljnih pojmov književna teorija, poetika, stilistika, retorika, estetika se upošteva logiko v razvoju besedne umetnosti (Stanonik 2001: 137–146) najprej pomudi ob njeni prvi in prvotni veji, to je slovstveni folklori in njenem žanrskem sistemu. Najbolj se posveti pravljíci in sega z njo daleč v literaturo: »*Pravljica* (srbsko, hrvaško: gatka,²⁸ nemško: Märchen) je »med prvinskimi vrstami pripovedništva prva in pristna poezija, čeprav vsebuje snovne sestavine in motive iz bajke in povedke. »Zrasla je naravnost iz otroške domišljije in preprosto svetlega optimizma ali vere v dobro, da se na svetu vse hudo kaznuje in vse dobro plačuje, v čemer nekoliko spominja na dualizem svetlega in temnega v bajki, dobrega in slabega v povedki« (Pregelj 1936: 13–14). Medtem ko danes poznamo le živalsko pravljíco (Matičev 1973: 9–39) Pregelj govori o »živalski pripovedki« (Pregelj 1936: 15–16).

Jakob Kelemina skuša razmejiti pravljíco in bajko: Obe imata za predmet in vsebino mitične osebe in dogodke. Toda pravljica da »se je – največ pod vplivom tujih vzorov – razvila v posebno umetniško obliko« z značilnimi stilističnimi posebnostmi. Snovi iz pravljic ne pripovedovalec ne sprejemalec ne jemljeta resno, medtem ko v vsebino bajk in povedk verjameta. Dogajajo se tu med nami: v teh razvalinah, v oni votlini, v tolmunu za tem mlinom; pravljica pa se dogaja v idealni daljini (»deveti deželi«). Pravljica se trudi ozaljšati snov z »vsemi zakladi neba in zemlje«, bajka (in povedka sploh) pa je v tem pogledu skopa, vedno preprosta z le enim »motivom«. Pravljica se konča z zmago »pravičnega« in kaznijo »krivičnega«. V bajki razlika med dobrim in slabim ni pomembna; prepogosto se konča tragično. Natančne meje med bajko in pravljíco pa vendarle ni (Kelemina 1930: 6).

2 Sklep

Zaradi omejenosti prostora se je treba ustaviti. V premislek le še ugotovitev, da na terminološko ohlapnost naletimo še danes celo v strokovnih krogih.²⁹

²⁸ Danes se tega več ne sliši. Praviloma rabijo izraz bajka.

²⁹ Prim.: »Mednarodni značaj *pravljic*, ki očito zajemajo motive iz raznih družbenih okolij, pa še posebej kaže tako na prepletanje kultur višjih in nižjih družbenih plasti kot na množičnost pripovednikov: poslušanje *pripovedk* je najbrž bilo pomembna oblika izrabe prostega časa vsaj od poznega srednjega veka naprej« (Makarovič 1995: 243–244).

Viri

- A. D. [= Avgust Dimitz?], 1866: O pesniški umetnji. *Učiteljski tovariš* 6, 70, 71, 72.
- A. M., 1888: Veronika z Malega Grada. *Dom in svet* 2, 190.
- Janez Bilc, 1892: Pravlica od Kuranta. *Novice* 1857 = J. Marn, *Jezičnik* 30 (1892), 14.
- J. B. de Courtenay, 1873: Nekatero opazke. Ponatis iz *Soče*.
- J. Debevec, 1808: *Kleine Erzählungen/Majhnine perpovedvanja*. Ljubljana.
- Vicko Dragan, 1858: Slovenske humoreske. *Kmetijske in rokodelske novice* 16, 21–22, 69–70, 109–110, 141–142.
- Josip Freuensfeld, 1892: *Venček pravljic in pripovedek*. Slovenski mladini, Celje.
- F. P., 1871: Bebe, čudomajhen možiček. *Besednik* 3, Celovec, 45.
- Fr.[an] E.[rjavec], 1869: Netopirji koristne živali. *Besednik* [1], Celovec.
- Anton Funtek, 1889: Najlepša pravljica. *Dom in svet* 2.
- [Peter Hicinger], 1858: Ozir po domačim/Bleško jezero, prelepi kraj. *Kmetijske in rokodelske novice* 16, 339.
- Fran Hubad, 1881: Pravljica o Oedipu v slovanskej obleki. *Kres* 1, Celovec, 277–279.
- Urban Jarnik, 1814: *Zber lepih ukov za slovensko mladino*. Celovec.
- J.xxx d., 1869: Vodna daritev (Stara šega). *Besednik* [1]. (Celovec), 99–100.
- Josip Jurčič, 1864: Junakov grob. *Glasnik slovenski* 7, Celovec.
- –, 1864: Slovenske narodne pripovedke (Na Dolenskem zapisal J. Jurčič): Kako so trije bratje hudiča služili; Kaj ni nikoli bilo in nikoli ne bode. *Glasnik slovenski* 7, Celovec, 314–315, 316–317.
- –, 1865: Praznik posvečuj! *Slovenski glasnik* 8, Celovec, 11.
- –, 1865: Deklica in pesoglavci, *Slovenski glasnik* 8, Celovec, 239–240.
- –, 1865: O slovenskih narodnih pripovedih in pravljicah. *Cvetnik* 1 (Berilo za slovensko mladino), ur. A. Janežič, Celovec, 161.
- –, 1866: Pomenki o domačih rečeh. *Glasnik slovenski* 9 (Celovec 1866), 66–67.
- –, 1866: Mogile pri Virji in národna pravljica o njih. *Glasnik slovenski* 9, Celovec, 139.
- –, 1864: *Kmetijske in rokodelske novice* 22, 227.
- –, 1832: *Kranjska Čbeliza* III.
- J. St., 1883: Steklena gora (Narodna pravljica iz ptujskega okraja). *Popotnik* 4, Maribor 90–91.
- Ivan Kuk, 1855: Sprememba (Povedka). *Šolski Prijatelj* 4, Celovec, 237–244.
- Vojteh Kurnik, 1855: Posavski mlinar. *Šolski Prijatelj* 4, Celovec, 109–110.
- 1986: *Mala pratika za leto 1798* v faksimilirani izdaji. Ljubljana.
- Andrej Likar, 1863: Cerknica in njena okolica. *Kmetijske in rokodelske novice* 21, 154–155.
- L. P. 1883: Pogreznjen trg. Pripovedka. Tržani okameneli. *Popotnik* 4, Maribor, 349.
- Anton Maier, 1896: Iz mojega spisovnika. *Vrtec* 26, 79, 95, 111, 144, 160, 175, 191.
- Matija Majar, 1856: Rajska ptičica. *Drobtinice* 11, 212–213.
- Josip Marn, 1879: *Jezičnik* 17, 8.
- Mérovčkov Prostoslav 1875: Grad Ostrovica. Koroška pravljica. *Besednik* 7, Celovec, 31.

- Koloman Mulec, 1885: Kerstniki, *basnoslovni vitezi starih Slovincov. Kmetijske in rokodelske novice* 16, 253–254.
- P., 1878: Nedolžna smert treh bratov. *Besednik* 10, Celovec, 14–16.
- J. Parapat, 1871: Turški boji v XV. in XVI. veku s posebnim ozirom na Slovence. *Letopis matice slovenske*. Ljubljana, 32, 33.
- Marko Pohlin, 1789: *Kmetam za potrebo inu pomuč*. Dunaj.
- P–ov, 1884: Narodne pravljice, bajke in drugo. *Slovan* 1, 325–327.
- Janez N. Primiz, 1813: *Némshko-Slovénske branja*.
- M. Sila, 1885: Dahovina. *Kres* 5, Celovec, 212, 213.
- Siluška [= D. Kette], 1896: Pravljičica o šivilji in škarjicah. *Angeljček* 4, 133–136.
- Anton Slomšek, 1846: Preljubi Bratje ino Prijatelji! *Drobtinice* za novo leto 1846, Celovec, 8.
- M. Smolej, 182: Velikonočna pravljica (Prosto poleg nemškega). *Drobtinice* 16, 163–164.
- Matija Torkar, 1870: Zgodovinopisne in pravljicične črtice / o starodavnih Indijanih in o njihovej omiki, Iz zgodovinskih virov posnel. *Kmetijske in rokodelske novice* 29, 143, 151.
- Ivan Tušek, 1986: *Pripovedke z Martinj Vrha*. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Janez T., 1854: Torkla, Za poduk in kratek čas. *Kmetijske in rokodelske novice* 12, 315.
- Matija Valjavec, 1848: Edini dol. *Kmetijske in rokodelske novice* 6, 29.
- Juri Varl, 1856: Kmetje (Pravljica). *Drobtinice* [11] za novo leto 1856 (Celovec), 298.
- V–I, 1862: Sveto pismo, vera, natoroslovje. *Zgodnja Danica* 15, 285–287.
- Vrtec* 30 (1900), 37–38.
- Zoran, 1900: Palček. *Vrtec* 30, 4–7.
- , 1854: Zaperta smert. *Kmetijske in rokodelske novice* 12, 208.
- , 1858: Še ena pravljica o Rojenicah. *Kmetijske in rokodelske novice* 16, 294.
- , 1863: Iz Kranja, [rubrika] Dopisi. *Kmetijske in rokodelske novice* 21, 275.
- , 1866: Ljudstvo o kačah. *Čitalnica*, prva slovenska politična revija, 1866, 364.
- , 1887: Lek za začarane oči (Pravlica). *Jezičnik* 25, 45.
- , 1890: Josip Marn, *Jezičnik* 28, 49.

Literatura

- Štefan Barbarič, 1966: *Oris književnega razvoja severovzhodne Slovenije do sredine 19. stoletja*. Panonski zbornik. Murska Sobota.
- Matija Čop, 1983: Kranjske ljudske pesmi / zbral Andrej Smole okoli leta 1830. *Pisma in spisi* (Kondor). Ljubljana: Mladinska knjiga (ocena).
- Karel Glaser, 1883–1884: Epiške indske pripovedke in pravljice. *Kres* 2, 36–38, 94–97, 152–153, 256–257, 314–315, 360–361, 408–409; *Kres* 4, 91–93, 309–310.
- Ivan Grafenauer, 1952: Narodno pesništvo. *Narodopisje Slovencev* II. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Franc Grivec, 1943: Ob svitu krščanstva. *Dom in svet* 55 (zbornik I).
- Milan Grošelj, 1943: O tipu pravljice o Amorju in Psihi. *Etnolog* 15.

- Alfonz Gspan, 1969: Tri nova Zoisova slovenska pesemska besedila. *Slavistična revija* 17, št. 2, 119–181.
- Peter Hicinger, 1858: Tudi nekaj iz slovenskega basnoslovja. *Kmetijske in rokodelske novice* 16, 269.
- André Jollés, 1929: *Einfache Formen*. Halle (Saale).
- Pavel Karlin, 1924: Andersenove pripovedke za slovensko mladino. *Ljubljanski zvon* 44, 189 (ocena).
- Jakob Kelemina, 1930: *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva*. Celje 1930.
- France Kidrič, 1943: *Korespondenca J. N. Primica, 1808–1813*. Ljubljana.
- Jernej Kopitar, 1995: Jerneja Kopitarja Glagolita Clozianus – Cločev glagolit. [Ur. in spremno besedo napisal Jože Toporišič; prevedel Martin Benedik]. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Znanstveni Inštitut Filozofske fakultete.
- Ivan Koštiál, 1911: Andrej Gabršček, Narodne pripovedke v Soških planinah. *Ljubljanski zvon* 31, 447 (ocena).
- G.[regor] K.[rek], 1893: Baudouin de Courtenay. *Dom in svet* 6, 97–100.
- Lino Legiša (ur.), 1973: *Liber Cantionum Carniolicarum / Kaloški rokopis*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede (Dela/Opera 27).
- Fran Levstik, 1954: Svinjar. *Zbrano delo* IV. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 310.
- Gorazd Makarovič, 1995: *Slovenci in čas*. Ljubljana, 243–244.
- Josip Marn, 1879: *Jezičnik* 17, 63.
- –, 1882: *Jezičnik* 20, 32.
- Milko Matičetov, 1968: Pregled ustnega slovstva Slovencev v Reziji. *Slavistična revija* 16, 213.
- –, 1973: *Zverinice iz Rezije*. Trst–Ljubljana: Založništvo Tržaškega tiska, Mladinska knjiga, 9–39.
- Boris Merhar, 1960: Prevara z raki v protestantski literaturi in v ljudski pravljici o spretnem tatu. *Slovenski etnograf* 13. Ljubljana, 31–40.
- Vilko Novak, 1972: Emila Korytka nemški članki o slovenskem ljudskem izročilu. *Traditiones* 1. Ljubljana 1972.
- J. O. [= Josip Ogrinec], 1872: Obrazi iz naroda. *Zora*. Maribor, 31–32.
- Jože Pogačnik, 1976: Bohoričevi nazori o jeziku in slogu. *Teze in sinteze*. Maribor: Založba Obzorja.
- Ivan Pregelj, 1936: *Osnovne črte iz književne teorije*. Jugoslovanska tiskarna. Ljubljana.
- Simon Rutar, 1879: Kralj Matjaž. *Zvon*, 138.
- –, 1885: Pozoj. *Kres* 5. Celovec, 41–45, 137–147, 122–131, 192–204, 289–299.
- Marija Stanonik, 2001: *Teoretični oris slovstvene folklore*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 137–146.
- –, 2007: Začetki in spremembe slovenske terminologije pri posameznih folklornih žanrih. *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik (Obdobja 24: Metode in vrsti), 301–322.
- –, 2009: *Zgodovina slovenske slovstvene folklore*. Ljubljana: Slovenska matica.

F. S. Šegula, 1895: Sv. Duh na Ostrem vrhu. Ob slovensko-nemški jezikovni meji Štajerski. *Dom in svet* 8, 186.

Karel Štrekelj, 1892: Iz besednega zaklada narodovega. *Letopis Matice slovenske*. Ljubljana.

--, 1894: Slovarski doneski iz živega jezika narodovega. *Letopis Slovenske matice*. Ljubljana.

Simon Šubic, 1859: Nekaj o poduku našega naroda. *Glasnik slovenski*. Celovec, 49.

Valentin Vodnik, 1970: *Izbrano delo* (Kondor). Ljubljana: Mladinska knjiga.